

УДК 343.132 (100)

В.Г. Дрозд

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ
ЗАХОДІВ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ОБМЕЖЕННЯМ ВОЛІ (НА
ПРИКЛАДІ КРАЇН СПІВДРУЖНОСТІ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ)**

У статті наведено види запобіжних заходів, не пов'язаних із обмеженням волі за кримінальним процесуальним законодавством країн ближнього зарубіжжя (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизія, Молдова, Росія, Таджикистан, Узбекистан). Зокрема, такі заходи як: підписка про невиїзд, особиста порука, порука організації, передача під нагляд поліції, передача під нагляд, передача під нагляд командування, відсторонення від посади тощо. Зазначено позитивні та негативні аспекти застосування до підозрюваного таких видів запобіжних заходів.

Ключові слова: запобіжні заходи, обмеження волі, СНД, підписка про невиїзд, порука, передача під нагляд поліції, передача під нагляд, передача під нагляд командування, відсторонення від посади.

Постановка проблеми. Територіально та історично склалося так, що Україна має багато спільного з країнами пострадянського періоду (країнами СНД). Останнім часом наша держава всіляко намагається відступити від пріоритетів, що склалися роками, століттями, зокрема, було прийнято новий Кримінальний процесуальний кодекс, спрямований на Євроінтеграцію. Цей документ містить перелік і порядок застосування запобіжних заходів до підозрюваного на стадії досудового розслідування. Однак будь-який документ, а тим більше такої ваги як КПК України, потребує вдосконалення, оскільки він містить деякі прогалини й не всі питання практики ним охоплено.

Реформування кримінально-процесуального судочинства має охоплювати міжнародний досвід. Найближчим територіально є досвід країн ближнього зарубіжжя. До цієї категорії країн входять Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизія, Молдова, Росія, Таджикистан, Узбекистан.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим аспектам застосування запобіжних заходів було приділено увагу в дослідженнях К.Г. Горелкіної, Ю.М. Грошевого, Т.В. Данченка, А.В. Захарко, О.В. Кашліна, О.М. Коріяк, В.К. Матвійчука, М.І. Мельника, М.А. Погорецького, В.О. Попелюшка, В.М. Тертишника, Д.А. Чухраєва, М.Г. Шавкуна та ін. Однак, окремі питання потребують додаткової уваги або ж, з огляду на зміни законодавства, перегляду.

Формування цілей. Мета статті – систематизувати та розкрити види запобіжних заходів, не пов'язаних із обмеженням волі, що застосовуються в країнах СНД.

Виклад основного матеріалу. Гарантії права кожного на свободу та особисту недоторканність є ключовим елементом у механізмі захисту прав людини й посідають чільне місце серед положень міжнародно-правових актів із захисту прав і свобод людини. У нормах міжнародного права містяться загальновизнані принципи, які визначають дух і зміст законів держави, що стосуються прав та основних свобод людини. Ці принципи є основоположними імперативними нормами міжнародного права, що приймаються та визнаються міжнародною спільнотою, відхилення від яких не припустиме.

Під міжнародними стандартами прав людини, на наш погляд, слід розуміти закріплені в міжнародних нормах загальновизнані положення, що встановлюють мінімальний обов'язковий «пориг» забезпечення прав людини в демократичному суспільстві та визначають їх нормативний зміст на рівні національного законодавства.

Як відомо, запобіжні заходи спрямовані на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, засудженого через певне обмеження їхніх особистих прав [1, с. 124]. Таке обмеження може бути як не пов'язане, так і пов'язане з обмеженням волі – обрання від більш м'якого до більш суворого запобіжного заходу. За українським законодавством до запобіжних заходів, не пов'язаних із обмеженням волі, належать такі: особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України), особиста порука (ст. 180 КПК України) та застава (ст. 182 КПК України), а до заходів, пов'язаних із обмеженням волі: домашній арешт (ст. 181 КПК України), тримання під вартою (ст. 183 КПК України) та затримання (ст. 208 КПК України).

Серед запобіжних заходів, що не обмежують волю, відповідно до ст. 154.2 КПК Республіки *Азербайджан* належать: застава, підписка про невиїзд, особиста порука, порука організації, передача під нагляд поліції, передача під нагляд, передача під нагляд командування, відсторонення від посади [2]. Арешт, домашній арешт і заставу може бути обрано лише щодо обвинуваченого. Передача під нагляд може бути обрана лише стосовно неповнолітнього. Передача під нагляд командування може бути обрана лише щодо військовослужбовця або військовозобов'язаного в термін проходження ним навчання на військових зборах.

У *Республіці Білорусь* передбачено такі запобіжні заходи названої категорії: 1) підписка про невиїзд та належній поведінці; 2) особиста порука; 3) передача особи, на яку поширюється статус військовослужбовця, під нагляд командування військової частини; 4) передача неповнолітнього під нагляд; 5) застава (ст. 116 КПК Республіки Білорусь) [3].

Глава 18 КПК *Республіки Вірменія* присвячена запобіжним заходам. Відповідно до ст. 134 Кодексу запобіжними заходами є примусові заходи, що застосовуються до підозрюваного (обвинуваченого) для попередження їх

неналежної поведінки при провадженні кримінальної справи та забезпечення виконання вироку [4]. Зокрема, серед запобіжних заходів, не пов'язаних із обмеженням волі, слід назвати такі як: застава (ст. 143 Кодексу), підписка про невиїзд, особиста порука, порука організації, передача під нагляд (застосовується до неповнолітніх), передача під нагляд командування. Особливим є те, що одночасно з винесенням постанови про арешт суд вирішує питання про можливість звільнення обвинуваченого з-під варти під заставу і, визнавши подібне звільнення можливим, призначає суму застави. Суд може згодом за клопотанням сторони захисту переглянути рішення про неприпустимість застави або про суму застави.

У таких Республіках як *Казахстан та Киргизія* кримінально-процесуальним законодавством передбачено такі запобіжні заходи, не пов'язані з обмеженням волі: підписка про невиїзд, особиста порука, передача під нагляд командування військової частини, передача неповнолітнього під нагляд батьків або осіб та організацій, що їх замінюють, застава (ст. 137 КПК Казахстану та ст. 102 КПК Киргизії) [5; 6].

Досить незвичним є захід, передбачений ч. 2 ст. 137 КПК Казахстану, – за необхідністю щодо особи, стосовно якої обрано запобіжний захід, за винятком передачі військовослужбовця під нагляд командування військової частини та тримання під вартою, можуть бути застосовані електронні засоби стеження. Про застосування останніх та роз'яснення підозрюваному, обвинуваченому їх значення робиться відмітка в постанові про застосування запобіжного заходу. Використання електронних засобів стеження допускається за умови прийняття заходів їх приховування від сторонніх осіб та має здійснюватися із урахуванням місць перебування підозрюваного, шляхів його переміщення, віку, стану здоров'я, сімейного стану та способу життя.

Сутність застави полягає у внесенні коштів як самим обвинуваченим, підсудним, так й іншою особою або організацією на спеціальний рахунок як гарантія не вчинення обвинуваченим таких дій: не покидати без дозволу слідчого, прокурора, суду місце проживання, не перешкоджати об'єктивному веденню слідства та судового розгляду справи, а також у визначений строк з'являтися за викликом. Якщо обирався запобіжний захід у вигляді особистої поруки, то поручителів має бути не менше двох (ст. 142 КПК Казахстану, ст. 106 КПК Киргизії).

У ст. 175 Кримінально-процесуального кодексу *Республіки Молдова* [7] передбачено такі види запобіжних заходів, не пов'язаних із обмеженням волі, а саме: 1) підписка про невиїзд із місцевості; 2) підписка про невиїзд із країни; 3) особиста порука; 4) поручительство організації; 5) тимчасове позбавлення водійських прав; 6) передача військовозобов'язаного під нагляд; 7) передача неповнолітнього під нагляд; 8) тимчасове звільнення під

судовий контроль; 9) тимчасове звільнення під заставу. Тимчасове звільнення під судовий контроль і тимчасове звільнення під заставу є запобіжними заходами, альтернативними арешту, та можуть бути застосовані лише до особи, стосовно якої заявлено клопотання щодо арешту, або до підозрюваного, обвинуваченого вже заарештованого.

Відповідно до ст. 182 КПК Республіки Молдови такий запобіжний захід як тимчасове позбавлення водійських прав вживається до осіб, які вчинили транспортний злочин або інший злочин із використанням транспортних засобів. Тимчасове позбавлення водійських прав застосовується як основний, так і додатковий до іншого запобіжного заходу суддею за вмотивованою постановою прокурора.

У Російській Федерації передбачено низку запобіжних заходів, що можуть застосуватися до обвинувачуваного (підозрюваному), і які не пов'язані із обмеженням волі. У ст. 98 КПК Російської Федерації наявний досить широкий перелік останніх, що уможливило обрати цілком адекватний запобіжний захід із урахуванням тяжкості вчиненого, особи злочинця, його віку, стану здоров'я, сімейного стану, роду заняття та інших обставин (ст. 99 КПК).

Так, до запобіжних заходів, не пов'язаних із обмеженням волі, належать: 1) підписка про невиїзд; 2) особиста порука; 3) нагляд командування військової частини; 4) нагляд за неповнолітнім обвинуваченим; 5) застава [8].

Звернемо увагу на особисту поруку, що полягає в письмовому зобов'язанні особи, яка заслуговує на довіру, у тому, що вона поручається за виконання підозрюваним (обвинуваченим) обов'язків, передбачених п.п. 2 та 3 ст. 103 КПК Російської Федерації. Поручитель наділяється низкою обов'язків та несе відповідальність, пов'язану із особистою порукою. Для прикладу, за невиконання поручителем обов'язків на нього можуть накласти грошове стягнення в розмірі десяти тисяч рублів.

Сутність нагляду за неповнолітнім підозрюваним (обвинуваченим) така ж, що й при поручительстві. Навіть відповідальність за невиконання покладених обов'язків однакова. Різниця лише в тому, що нагляд можуть здійснювати батьки, опікуни, піклувальники або інші особи, які заслуговують на довіру, а також посадові особи спеціалізованого дитячого закладу, у якому він перебуває.

Відповідно до ст. 147 КПК Туркменістану до запобіжних заходів, що не обмежують волю особи, відносять такі: підписку про невиїзд, особисту поруку, поруку організації та заставу [9, с. 104]. До неповнолітніх як запобіжний захід може застосовуватися також передача їх під нагляд батьків або особам, які їх замінюють, або піклувальникам, а до неповнолітніх, які виховуються у дитячих закладах – передача під нагляд адміністрації цих закладів. До військовослужбовців може застосовуватися запобіжний захід у вигляді нагляду командування військових частин, у яких вони знаходяться на службі.

У виняткових випадках, коли наявні підстави, передбачені ст. 146 КПК, із урахуванням обставин, передбачених ст. 148 КПК запобіжний захід може бути застосований щодо особи, підозрюваної у вчиненні злочину, і до пред'явлення їй обвинувачення. У цьому випадку обвинувачення має бути пред'явлено не пізніше десяти діб з моменту обрання запобіжного заходу; однак, якщо підозрюваний затриманий, а потім взятий під варту, – то з моменту його затримання. Коментуючи особисту поруку, слід зазначити, що поручителів має бути не менше двох.

За кримінально-процесуальним законодавством *Узбекистану* (ст. 36 КПК) слідчий має право приймати рішення про залучення особи до участі в справі та про обрання щодо нього запобіжного заходу, окрім тримання під вартою, а також клопотати про застосування запобіжного заходу – тримання під вартою. Відповідно до ст. 40 КПК організації та колективи мають право заявляти клопотання щодо обрання запобіжного заходу до обвинуваченого або підсудного [10]. Згідно зі ст. 226 КПК *Узбекистану* особу можуть затримати до 72 годин. Цей строк може бути продовжено до восьми годин за умови, якщо слідчий або прокурор надасть суду необхідні обґрунтування. Відповідно до ст. 237 КПК серед видів запобіжних заходів, що не обмежують волю особи, виділяють: підписка про належну поведінку; особиста порука, порука громадського об'єднання або колективу; застава; віддання неповнолітнього під нагляд; спостереження командування за поведінкою військовослужбовців.

Цікавим запобіжним заходом є застава, що полягає в грошовій сумі або цінностях, які вносяться на депозитний рахунок органу попереднього слідства або суду обвинуваченим, підсудним або їх родичами, іншими громадянами чи юридичними особами. Як застава може бути прийняте нерухоме майно.

Висновки. Як убачається з наведеного вище, кримінально-процесуальне законодавство країн СНД майже нічим не відрізняється між собою, а виявляє багато спільного – починаючи від переліку запобіжних заходів і закінчуючи процесуальним порядком їх застосування, строками перебігу та закінчення.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 01 квіт. 2013 р. – К. : Паливода А. В., 2013. – 328 с. – (Кодекси України).

2. Уголовно-процесуальный кодекс Азербайджанской Республики : Кодекс за станом на 14.07.2000 № 907-IQ [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420280.

3. Уголовно-процесуальный кодекс Республики Беларусь : Кодекс за станом на 16.07.1999 № 295-3 [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://mvd.gov.by/?guid=133823>.

4. Уголовно-процессуальный кодекс Армении : Кодекс за станом на 01.07.1998 [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1450&lang=rus>.

5. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан : Кодекс за станом на 04.07.2014 № 231-V [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852#pos=6810;88.

6. Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики : Кодекс за станом на 30.06.1999 № 62 (зі змінами та доп. за станом на 10.03.2015) [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://online.adviser.kg/Document/?doc_id=30241915.

7. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова : Кодекс за станом на 12.06.2003 № 122-XV [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397729.

8. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации : Кодекс за станом на 18.12.2001 № 174-ФЗ [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://upkod.ru/>.

9. Смирнов А. В. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Туркменистана. Постатейный / А. В. Смирнов, К. Б. Калиновский ; [под общ. ред. проф. Смирнова А. В.]. – 2011. – 656 с.

10. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан : Затверджений Законом Республики Узбекистан від 22.09.1994 № 2013-XII // Ведомости Верховного Совета Республики Узбекистан, 1995. – № 2. – С. 5.

Дрозд В.Г. Международный опыт в сфере применения мер пресечения, не связанных с ограничением свободы (на примере стран содружества независимых государств)

В статье приведены виды мер пресечения, которые не связаны с ограничением свободы соответствующего криминального процессуального законодательства государств ближнего зарубежья (Азербайджан, Армения, Беларусь, Казахстан, Киргизия, Молдова, Россия, Таджикистан, Узбекистан). В частности такие меры как: подписка о невыезде, поручительство, передача под надзор, отстранение от должности и др. Отмечены положительные и отрицательные моменты применения к подозреваемому таких видов мер пресечения.

Ключевые слова: *меры пресечения, СНГ, подписка о невыезде, поручительство, передача под надзор, отстранение от должности.*

Drozd. V.G. International experience in the invocation of measures of restriction irrelevant to restraint of (on the example of the Commonwealth of Independent States countries)

The article describes the kinds of preventive measures that are not associated with restriction of freedom respectively of the criminal procedure legislation of the CIS countries (Azerbaijan, Armenia, Belarus, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Moldova, Russia, Tajikistan, Uzbekistan). In particular such measures as: subscription about

not departure, guarantee, release under supervision, dismissal, etc. the positive and negative aspects of applying to a suspect these types of preventive measures.

Discuss international standards of human rights. Positive in our view is the use of at least two guarantors when applying such measure of restraint as a personal guarantee. These are such countries as Kazakhstan, Kyrgyzstan, Noted that non-standard for this group of countries has use under certain preventive measures electronic means of tracking. The latter shall apply subject to the action of concealment from third parties and should take into account the location of the suspect, the ways of its movement, age, health condition, family situation and lifestyle.

Selected this measure as a temporary suspension of driving privileges. It is used both as a primary and secondary to another measure of restraint by the judge by reasoned decision of the Prosecutor. This measure is widely used in Moldova.

Described widespread in CIS countries the measure of restraint – the key. The last is the amount of cash or valuables deposited in the Deposit account of the preliminary investigation body or the court, the accused, defendants or their relatives, other citizens or legal entities. Interesting is the fact that in Uzbekistan as collateral may be made immovable property.

Found that in the majority of CIS countries the provisional release under judicial control and temporary release on bail are preventive measures alternative to arrest, and can be applied only to the person against whom the petition of the arrest, or the suspect, the accused already arrested.

Turkmenistan shows that in exceptional cases, if the grounds and provided for in the act circumstances, the preventive measure may be applied in respect of a person suspected of committing a crime before being charged.

Key words: *measures of restriction, CIS, one's own recognizance, bail, handing over the surveillance, removal.*

УДК 343.352

О.О. Дудоров,
Я.В. Ризак

**СУБ'ЄКТ «ПАСИВНОГО» ПІДКУПУ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ
ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПРИВАТНОГО ПРАВА:
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті проаналізовано кримінально-правове поняття службової особи юридичної особи приватного права як спеціального суб'єкта злочину. Обґрунтовано доцільність зміни законодавчого позначення суб'єкта злочинного підкупу в приватному секторі.

Ключові слова: *службова особа, юридична особа приватного права, спеціальний суб'єкт злочину, підкуп, фізична особа – підприємець, корупція.*

Постановка проблеми. Україна перебуває на відповідальному етапі формування незалежної правової держави з високорозвиненою економікою. Перехід України до ринкових відносин породив нові види злочинності, однак однією з найгостріших проблем залишається корупція в різних своїх проявах і сферах. Прагнення нашої країни наблизитися до